

УДК 004:657.6

І. В. Шепель,

к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,
Херсонський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6728-5579>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.11.26

УДОСКОНАЛЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ У БАНКАХ НА ЗАСАДАХ ВИКОРИСТАННЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

I. Shepel,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department
of Accounting and Taxation, Kherson State Agrarian and Economic University

IMPROVEMENT OF ACCOUNTING IN BANKS BASED ON THE USE OF AUTOMATION AND DIGITAL TECHNOLOGIES

Банки та інші фінансові установи займають важливе місце у структурі фінансових систем державного рівня. Від зручності, швидкості та ефективності їх діяльності залежить своєчасне забезпечення коштами, проведення грошових засобів і потоків, акумулювання коштів, кредитування розвитку й функціонування бізнесу, державних установ і фізичних осіб; вирішення соціальних, екологічних, виробничо-економічних та оборонних завдань. Тому їх діяльність має ґрунтуватися на застосуванні найсучасніших цифрових технологій та автоматизації діяльності. При цьому більше уваги приділяється цифровізації власне банківських продуктів та послуг, а питання автоматизації бухгалтерського обліку потребують додаткової уваги. У статті визначено як напрями цифровізації основних видів послуг (нанобанки, кредити он-лайн, пластикові картки, онлайн платіжні системи, віддалена ідентифікація й безпека тощо), так і цифровізації обліку. Йдеться про специфічний план рахунків і рахунки, використання програм автоматизованого обліку у межах єдиної автоматизованої банківської системи, хмарних сховищ облікових даних (АБС) та у відповідності з розподілом функцій і організацією роботи фронт-офісу, мідл-офісу та бек-офісу. Саме на рівні бек-офісу здійснюється бухгалтерський облік. Тому його цифровізація тут охоплює й автоматизацію робочих місць бухгалтерів, й спеціальні бухгалтерські програми. Зазначено, що вона має постійно розвиватися, а фахівці постійно вдосконалювати свої знання, уміння й компетенції. Стаття має теоретичний та практичний інтерес для банківських працівників, магістрів спеціальностей облік і оподаткування та банківська діяльність і фінанси.

Banks and other financial institutions occupy an important place in the structure of state-level financial systems. Convenience, speed and efficiency of their activities depend on timely provision of funds, transfer of funds and flows, accumulation of funds, lending to the development and functioning of businesses, state institutions and individuals; solving social, environmental, production-economic and defense tasks. Therefore, their activities should be based on the application of the most modern digital technologies and automation of activities. At the same time, more attention is paid to the digitalization of banking products and services, and the issues of accounting automation require additional attention. The article defines both the directions of digitalization of the main types of services (nanobanks, online loans, plastic cards, online payment systems, remote identification and security, etc.), as well as the digitalization of accounting.

It is about a specific plan of accounts and accounts, the use of automated accounting programs within the framework of a single automated banking system, cloud storage of accounting data (ABS) and in accordance with the distribution of functions and the organization of the work of the front office, middle office and back office. It is at the back-office level that accounting is carried out. Therefore, its digitization here covers both the automation of accountants' workplaces and special accounting programs. It is noted that it should constantly develop, and specialists should constantly improve their knowledge, skills and competences. The article is of theoretical and practical interest for bank employees, masters in accounting and taxation and banking and finance. In order to improve accounting in banks, current and future specialists in the relevant field must understand the basics and principles of building modern automated banking systems, especially accounting, their functions, compliance requirements; methods of their creation using CASE technologies and high-level programming tools. It is also important to use the information of regulatory acts, the skills of working with universal packages of application programs, to enter documents of various types into the "operational day of the bank" system, to navigate the market of digital tools and to be able to choose the optimal product for automating banking work. For this, it is necessary to act as a task-setter and be able to create a working information model of one's subject area, which would take into account the sequence and stages of data processing, as well as the structure of relationships between them and their directionality and intensity.

Ключові слова: бухгалтерський облік, банки, цифрові технології, автоматизація, прикладні програми, автоматизована банківська система, багаторівневе програмування, хмарні технології, управління, ефективність, конкурентоспроможність, клієнти.

Key words: accounting, banks, digital technologies, automation, application programs, automated banking system, multi-level programming, cloud technologies, management, efficiency, competitiveness, customers.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасний період суспільної життєдіяльності характеризується динамічним проникненням інформаційних і цифрових технологій у всі її сфери. Так, це стосується маркетингу та продажів; сфер обслуговування, освіти та медицини, фінансів і телекомунікацій, виробництва, ритейлу; культури і мистецтва, спорту. У науковий і повсякденний обіг введені нові поняття й терміни завдяки цьому, а саме: цифрова агенція, інтернет-маркетинг, інтернет-банк, цифровий портрет, цифровий слід, цифровий простір, онлайн платформи, криптовалюти тощо. Та найбільш всеосяжними у їх сукупності є цифрова економіка. Її структуру у найбільш загальному вигляді формують три великі складники: цифрове (апаратне) забезпечення або інфраструктура; електронний бізнес, електронна комерція.

Та у будь-якій економічній системі вагоме місце займають банки як провідні фінансові установи. З однієї сторони, вони забезпечують розрахунки й інші операції, грошовий обіг загалом, з іншої сторони — мають володіти відповідними цифровими інструментами для здійснення своїх функцій. Серед них виділяються онлайн банкінг, безготівкові розрахунки та їх

форми, банківські цифрові продукти, цифровізація обліку. При цьому цифрові технології обліку у банках висвітлені значно менше порівняно з іншими інструментами та потребують поглиблених розробок. Адже саме облікові дані є основними для операційної системи будь-якого банку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Необхідно зазначити, що проблеми організації обліку у банках вивчали вітчизняні та зарубіжні науковці. Серед них Андренко О.А., Варцаба В.І., Машіко К.С., Мордовцев О.С., Мороз А.М., Савлук М.І. Їх вирішення на засадах використання цифрових технологій є предметом досліджень Азаренкової Г., Васильєвої Т., Кльоби Л., Леонова С., Шелудько С. Переважно, вони направлені на розробку нових цифрових банківських продуктів, послуг; розширення клієнтської бази з допомогою цифрових технологій; розвиток онлайн комунікацій. Проте актуальним є уточнення та вирішення проблем цифрового забезпечення й автоматизації бухгалтерського обліку у банках та інших видів їх внутрішнього операційного обслуговування.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є визначення пріоритетних напрямів цифрового банкінгу в Україні та в світі, особливостей організації та здійснення бухгалтерського обліку у банках, можливостей та засобів його цифровізації й автоматизації в сучасних умовах і на перспективу як важливих засобів ефективної діяльності й конкурентоспроможності банківських установ, уточнення знань, умінь і компетенцій фахівців з обліку у банках.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Згідно з дослідженнями міжнародних експертів, до 2024 р. кількість користувачів цифрового банкінгу досягне 3,6 млрд. осіб, тобто майже половини населення Землі. Порівняно з 2020 р., це на 50,0% більше. Світовими лідерами у справі цифрових трансформацій вважаються Банк Америки, JPMorgan Chase. У вітчизняному банківському секторі цифрові технології та інші продукти залучаються також досить інтенсивно. Проте банки мають досить низький рівень співпраці з фінтех-компаніями. Так, тільки 14,7% банків співпрацюють з ними. Також обмежений досвід використання цифрових технологій мають банківські топ-менеджери — тільки в 1/3 банків присутній хоча б один член правління з розумінням ІТ-сфери; лише у 50,0% банків розроблена цифрова стратегія розвитку.

На цьому тлі всіляких позитивних оцінок заслуговує повністю віртуальний Monobank, а також найбільший банк країни з потужним цифровим банкінгом — Приватбанк. Перший був презентований у 2017 р. як роздрібний продукт АТ "Універсал Банк", який виник у результаті співпраці з Fintex Band. Monobank, який працює як необанк тільки в інтернеті і тільки на мобільних пристроях, є дуже популярним серед населення. Його клієнтами вже є понад 6,0 млн осіб, а кількість щоденних трансакцій складає, в середньому, 1,5. Тому пріоритетними напрямками цифрової трансформації вітчизняного банківського сектору мають бути: подальше впровадження цифрового банкінгу; віддалена ідентифікація і безпека; цифровізація й автоматизація офісних операцій та процесів; впровадження хмарних технологій [1—3].

Загалом, рівні використання цифрових технологій у банківських установах мають вигляд оцифрування даних з ефектом конвертації; цифровізації процесів з ефектом адаптації;

цифрової адаптації бізнесу з ефектом прифренції при його створенні. Цифрова трансформація забезпечує банкам значні конкурентні переваги на ринку фінансових послуг. Це прискорення внутрішніх операційних процесів; управління ризиками на основі покращеного аналізу даних; великі прогностні можливості. Для клієнтів цифровізація забезпечує доступність і мобільність послуг; оперативне виконання та підтвердження операцій; широкий спектр персоніфікованих послуг; мінімізація трансакцій і комісій; підвищення рівня обслуговування клієнтів у регіонах.

Одночасно цифрові технології створюють і певні проблеми для банківської діяльності. Серед них високі ризики для ефективності та безпеки у разі поганого впровадження; підвищені вимоги до обладнання, персоналу та менеджменту; високі витрати банків на цифрові технології; не досконалі інститути зі сторони зовнішнього середовища. Проте важливо розуміти, що цифрова трансформація — це не тільки технологічна, а, насамперед, бізнес-стратегія, яка дозволяє швидко реагувати на потреби ринку та бути конкурентними. Вона дозволяє будувати уніфіковані моделі банківських установ, серед яких є 1) "розумний" багатоканальний банк; 2) соціально залучений банк; 3) банк у вигляді цифрової екосистеми.

Залежно від рівня впровадження цифрових технологій та організації бізнес-процесів перелічені моделі вміщують підвиди або моделі А — цифровий банківський бренд, виділений з класичного "материнського" банку; В — банк із цифровими дистанційними каналами; С — цифровий підрозділ класичного банку; D — повністю цифровий банк. При цьому бухгалтерському обліку у банках притаманні ті ж фундаментальні основи, які використовуються іншими суб'єктами господарювання національного господарства України. Це подвійний запис і рахунки бухгалтерського обліку; документування й інвентаризація; оцінка й бухгалтерський баланс; обліково-фінансова звітність та її аналіз. У стандартах, положеннях та інструкціях з його регламентації викладено загальні принципи: безперервність і послідовність, достовірність і автономність, об'єктивність і обачність, відповідність суті і форми та справедливості, доцільність і економічність; співставність і релевантність.

Загалом, бухгалтерський облік можна віднести до основних складників внутрішньої операційної діяльності. Щодення бухгалтерська інформація про стан розрахунків, рух і обсяги готівки та цінних папе-

рів, про депозитні операції й валюту, кредитні ресурси й кредитний портфель дозволяє керівництву банківських установ постійно відстежувати всі аспекти діяльності, можливі ризики й наявні перспективи. Всі бухгалтерські системи банківських установ комп'ютеризовано [4—7]. Тому всі бухгалтерські проведення виконуються в автоматичному режимі. У процесі здійснення бухгалтерського обліку у банках використовується спеціальна термінологія, яка дозволяє його чітко регламентувати.

Її складниками є: подія, господарська операція, рахунок, відповідальний виконавець, операційний процес (дозвіл на операцію, здійснення операції, контроль за операцією); фронт-офіс, міدل-офіс та бек-офіс. При цьому фронт-офіс відповідає за здійснення функцій продажу і обслуговування клієнтів, комунікації та отримання доходів; міدل-офіс або ризик-менеджмент здійснює корпоративну стратегію, контроль за діяльністю попереднього офісу та надає рекомендації щодо запобігання можливим ризикам й управління ними; бек-офіс забезпечує супровід угод фронт-офісу, їх аналіз. З метою збільшення залучення клієнтів названі підрозділи банків та/або фахівці, які виконують названі функції, здійснюють тісну співпрацю з маркетинговим та продуктовим підрозділами банків, особливо на рівні фронт-офісу.

Враховуючи велику конкуренцію на ринку банківських послуг, впровадження автоматизації та цифрових інструментів у діяльність банків є нагальним завданням, постійно не лише здійснюється, але й вдосконалюється. Наприклад, цифровізація роботи фронт-офісу охоплює не лише автоматизацію робочого місця (АРМ) працівників (операціоністів), але й забезпечення програмними продуктами всіх підрозділів, які причетні до здійснення кредитування. Це зумовлено тим, що в межах кредитного процесу фахівець не тільки оформляє заявку й анкету постачальника, але й надає інформацію про види кредитних продуктів і послуг, здійснює узгодження та документальне оформлення всього процесу кредитування.

Паралельно з ним, видачею кредиту займаються інші підрозділи банку — юридичний, безпеки та ін.; здійснюється перевірка позичальника по всіх базах даних. Тому програмне забезпечення відіграє тут провідну роль. Його специфіка є суттєвою та визначається напрямом бізнесу і класом позичальника; вартістю продукту; локального ринку; стратегією розвитку банку [8]. Так, споживче кредитування

відрізняється великими обсягами недорогих кредитів. Необхідністю швидких рішень про їх надання та мінімальною участю інших підрозділів у процесі прийняття рішень. Натомість, велика увага надається автоматичним перевіркам і кредитному скорингу.

Автокредитування характеризується переважанням використанням так званого кредитного калькулятора для підбору найбільш прийнятних для позичальника умов і варіантів кредитів. Найскладніші програми супроводжують іпотечне кредитування через збільшену участь сторонніх організацій — страхових компаній, оцінкових експертних установ, поручителів і гарантів тощо. Це значно збільшує участь у процесі інших підрозділів банку, документообіг та ускладнює його оцифрування. Автоматизація видання кредитних карток споживачам передбачає застосування великої кількості подібних бізнес-процесів, що відрізняються, проте, типами карток, умовами та вартістю кредитування та ін.

Використання автоматизації та інших цифрових технологій у банківській діяльності на рівні фронт-офісу дозволяє швидко обробляти великі масиви інформації; прискорює прийняття рішень щодо видачі кредитів; удосконалити структуру банку, кількість працівників та оптимізувати витрати й прибутки; зменшити кількість неповернених кредитів; покращує репутацію банку серед клієнтів через об'єктивність, точність роботи та швидке й комфортне обслуговування, яке забезпечують цифрові технології [9—11]. У підсумку, саме вони є провідним операційним чинником забезпечення конкурентоспроможності банків, ефективності банківської системи загалом.

Цифрові технології міدل-офісів банків мають на меті програмне забезпечення та автоматизації їх основної функції — фінансового контролю. Він охоплює контроль за здійсненням обліку у банках; складання бюджетів за продуктами, клієнтами, підрозділами; допомогу у здійсненні звітів та їх перевірку; прогнозування результатів діяльності. З цією метою використовуються відповідні цифрові аналітичні системи. Працівники бек-офісу забезпечують реєстрацію, перевіряння і звіряння, облік банківських операцій та контроль за ними [12—15]. Для цього використовується єдина автоматизована інформаційна система з обліку. Вона є важливою частиною єдиної автоматизованої банківської системи (АБС).

В якості основних цифрових технологій удосконалення обліку в банках використовуються технології сховищ даних; засоби форму-

вання запитів і побудови обліково-фінансової звітності (Query and Reporting); засоби онлайн обробки облікових даних (OLAR); засоби інтелектуального аналізу облікових даних (Data Mining). Названі та подібні їм цифрові технології і продукти конкретизуються при уніфікації й стандартизації банківської документації як основи систем обліку та управління банків. Власне їх удосконалення означає розробку та використання новітніх інформаційно-аналітичних систем зберігання даних; підтримки, прийняття і супроводу управлінських рішень.

При цьому автоматизація та цифрові технології можуть і мають охоплювати всі складники бухгалтерського обліку у банках — плану рахунків і форм фінансової звітності до обліку розрахунково-касових операцій; обліку пасивних і активних операцій; обліку валютних операцій; обліку статутного капіталу; обліку податкових розрахунків, а також доходів, витрат, фінансових результатів діяльності [16-17]. Тому програми підвищення кваліфікації для працівників банківських установ, магістерські програми для майбутніх фахівців повинні бути направлені на отримання систематизованих знань про сучасні цифрові технології та інструменти, методи оцінювання та аналізу облікової банківської інформації, автоматизацію управління банківською діяльністю, а також оволодіння уміннями працювати з прикладними програмами щодо автоматизації обліку та всіх інших важливих функцій банку.

ВИСНОВКИ

З метою удосконалення бухгалтерського обліку у банках дійсні й майбутні фахівці відповідного напрямку повинні розуміти основи та принципи побудови сучасних автоматизованих банківських систем, в особливості з обліку, їх функції, вимоги відповідності; методи їх створення з використанням CASE-технологій і високорівневих засобів програмування. Також важливо використовувати інформацію нормативних актів, навички роботи з універсальними пакетами прикладних програм, проводити введення документів різних типів в систему "операційний день банку", орієнтуватися на ринку цифрових інструментів і вміти вибирати оптимальний продукт для автоматизації банківської роботи. Для цього варто виступати по-становником завдань і вміти створювати роботу інформаційну модель своєї предметної сфери, яка б враховувала послідовність та етапи обробки даних, а також структуру взаємозв'язків між ними та їх направленість й інтенсивність.

Література:

1. Андренко О.А., Мордовцев О.С. Механізм формування облікової політики банків. Комунальне господарство міст, 2017, Вип. 138, С. 57—62.
2. Варцаба В.І., Машіко К.С. Облік у банках (у таблицях і схемах). Ужгород: Видавництво УжНУ "Говерла", 2016. 184 с.
3. Кіндрацька Л.М. Фінансовий та управлінський облік у банках. Київ: КНЕУ, 2008, 816 с.
4. Ігнатенко М.М., Леваєва Л.Ю., Романюк І.А. Інформаційне забезпечення організаційно-економічних пріоритетів розвитку фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств. Ефективна економіка. 2020. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7854> (дата звернення: 15.05.2023).
5. Литвин Н.Б. Фінансовий облік у банках (у контексті МСФЗ). Київ: Центр учбової літератури, 2017. 676 с.
6. Мороз А.М., Савлук М.І. та ін. Банківські операції. Київ: КНЕУ, 2002. 476 с.
7. Закон України "Про банки і банківську діяльність". Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 5—6, ст. 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 15.05.2023).
8. Ігнатенко М. Здійснення автоматизації бухгалтерського обліку аграрних підприємств на засадах впровадження нових програмних продуктів і моделей. Аграрна економіка. 2019. № 42. URL: <https://economic-bulletin.com/index.php/journal/article/view/555/580> (дата звернення: 17.05.2023).
9. Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0075500-18#Text> (дата звернення: 16.05.2023).
10. План рахунків бухгалтерського обліку банків України та Інструкції про застосування рахунків бухгалтерського обліку банків України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-04#Text> (дата звернення: 16.05.2023).
11. Коваль С.В. Організаційно-економічні засади розвитку та вдосконалення структури ринку плодоовочевої продукції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Вип. 7. Ч. 2. С. 93—96.
12. Спільник І.В., Палюх М.С. Бухгалтерський облік в умовах цифрової економіки. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. 2019. Вип. 1—2. С. 83—96.
13. Мармоль А.О., Коваленко І.В. Державне регулювання інвестиційної діяльності перероб-

них підприємств агропромислового комплексу. Економіка АПК. 2008. № 12. С. 62—69.

14. Мельниченко О.В., Гартінгер Р.О. Роль технології блокчейн у розвитку бухгалтерського обліку та аудиту. European Cooperation. 2016. № 7 (14). С. 9—19.

15. Ihnatenko M., Antoshkin V., Krukovska O., Malysko V., Marmul L., Social Investments As The Highest Manifestation of Implementation of Social Responsibility of The Companies of Agribusiness. International Journal of Recent Technology and Engineering, 8(3), 2019, pp. 7124—7132.

16. Marmul L., Marchenko O., Pylypenko K., Velychko T., Hranovska V. Financial And Taxation Aspects Of Tourism Activities Development. International Journal of Management (IJM), 11 (3), 2020, pp. 287—293.

17. Ihnatenko M. M., Romaniuk I. A., Yatsenko Ya. I. Support of projects and strategies for development of rural green tourism enterprises by local communities and the state. Економічний вісник університету. Вип. 51. 2021. С. 7—13.

References:

1. Andrenko, O.A. and Mordovtsev, O.S. (2017), "Mechanism of formation of accounting policy of banks", Komunal'ne hospodarstvo mist, vol. 138, pp. 57—62.

2. Vartsaba, V.I. and Mashiko, K.S. (2016), Oblik u bankakh (u tablytsyakh i skhemakh) [Accounting in banks (in tables and diagrams)], Vydavnytstvo UzhNU "Hoverla", Uzhhorod, Ukraine.

3. Kindrats'ka, L.M. (2008), Finansovyy ta upravlins'kyi oblik u bankakh [Financial and management accounting in banks], KNEU, Kyiv, Ukraine.

4. Ihnatenko, M.M. Levayeva, L.YU. and Romaniuk, I.A. (2020). "Information provision of organizational and economic priorities for the development of farms and agricultural enterprises", Efektyvna ekonomika, vol. 5, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7854> (Accessed 15 May 2023)

5. Lytvyn, N.B. (2017), Finansovyy oblik u bankakh (u konteksti MSFZ) [Financial accounting in banks (in the context of IFRS)], Tsentr uchbovoyi literatury, Kyiv, Ukraine.

6. Moroz, A.M. and Savluk, M.I. (2002), Bankivs'ki operatsiyi [Banking operations], KNEU, Kyiv, Ukraine.

7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The Law of Ukraine "On Banks and Banking Activities", Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny, vol. 5—6, st. 30, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (Accessed 15 May 2023).

8. Ihnatenko, M. (2019), "Implementation of accounting automation of agricultural enterprises based on the introduction of new software products and models", Ahrarna ekonomika, vol. 42, available at: <https://economic-bulletin.com/index.php/journal/article/view/555/580> (Accessed 17 May 2023).

9. National Bank of Ukraine (2018), "Regulations on the organization of accounting and reporting in banks of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0075500-18#Text> (Accessed 16 May 2023).

10. National Bank of Ukraine (2004), "Plan of accounting accounts of banks of Ukraine and Instructions on the application of accounting accounts of banks of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-04#Text> (Accessed 16 May 2023).

11. Koval', S.V. (2016), "Organizational and economic principles of development and improvement of the market structure of fruit and vegetable products", Naukovyy visnyk Uzhhorod's'koho natsional'noho universytetu, vol. 7, no. 2, pp. 93—96.

12. Spil'nyk, I.V. and Palyukh, M.S. (2019), "Accounting in the digital economy", Instytut bukhgalters'koho obliku, kontrol' ta analiz v umovakh hlobalizatsiyi, vol. 1—2, pp. 83—96.

13. Marmul', L.O. and Kovalenko, I.V. (2008), "State regulation of investment activities of processing enterprises of the agro-industrial complex", Ekonomika APK, vol. 12, pp. 62—69.

14. Mel'nychenko, O.V. and Hartinher R.O. (2016), "The role of blockchain technology in the development of accounting and auditing", European Cooperation, vol. 7 (14), pp. 9—19.

15. Ihnatenko, M. Antoshkin, V. Krukovska, O. Malysko, V. and Marmul, L. (2019), "Social Investments As The Highest Manifestation of Implementation of Social Responsibility of The Companies of Agribusiness", International Journal of Recent Technology and Engineering, vol. 8 (3), pp. 7124—7132.

16. Marmul, L. Marchenko, O. Pylypenko, K. Velychko, T. and Hranovska, V. (2020), "Financial And Taxation Aspects Of Tourism Activities Development", International Journal of Management (IJM), vol. 11 (3), pp. 287—293.

17. Ihnatenko, M.M. Romaniuk, I.A. and Yatsenko, Ya.I. (2021), "Support of projects and strategies for development of rural green tourism enterprises by local communities and the state", Ekonomichnyy visnyk universytetu, vol. 51, pp. 7—13.

Стаття надійшла до редакції 21.05.2023 р.